

Majd én tudom, hogy miből fogom eltartani. Majd a Jani elmegy dolgozni, meg a segély. Meg majd kapunk lakást, két gyerek után már jár.” Dühödten, védekezve utasítja el a reális helyzetkép apró mozaikjait. Eszter meg akarja tartani a gyermekét, kapcsolatuk gyümölcsét, a köteleket. „Majd csak lesz valahogy – gondolja –, majd az Ica testvérem segít, ő rendes, meg jól él.”

Igen, ez valóban igaz. Ica valóban segíteni akart, amikor Eszter átmeneti nevelésbe került. Csak akkoriban a lány anyja ezt nem engedte: „Jó helyen van az ott az intézetben, ott megkap mindent. Én már csak tudom, én is ott nőttek fel, mindenem megvolt. Különben is az Ica azért akarja magához venni a gyereket,

hogyan pénzt kapjon érte.” Később, amikor Ica már magához vehette volna testvérét, túl nagy lett a lány, megtapasztalta a „szabadságot”, már nem akart Ica felügyelete alatt élni, megfelelni az elvárásainak, mindig viselkedni.

Eszterre fokozatosan hatnak a beszélgetések – nevelők, pszichológus, gyám, családgondozó: „Ha mindenki ugyanazt fújja, akkor abban csak van valami igazság. Anyaotthonba nem akarok menni, oda nem jöhet a Jani, most csak ez számít... ha nekem el kell menni, akkor mi lesz velünk? Ha megszököm az anyaotthonból, elveszik tőlem a gyereket. Nem megyek anyaotthonba. Marad az Ica, ő talán segít, majd megyek hozzá.” Ica azonban szintén ellenezte a gyerek-

vállalást: „Hát miből fogtok élni? Hol fogtok lakni? Hozzánk nem jöhettek, az biztos. Segítek, ahogy tudok, de hozzánk nem jöhettek. Nem jól van ez így, mi lesz veletek?” Eszter számára az utolsó reménysugár is szertefoszlik. Ha megtartja gyermekét, akkor mennie kell az anyaotthonba, nem maradhat tovább az intézetben, ott, ahol a Jani van, meg a barátai. Az elhelyezési tárgyalás előtt két nappal az abortusz mellett döntött. 15 évesen sokat tapasztalt. Az abortusz hamar megtörtént, hazafelé a kórházból Jani megütötte Esztert, mert „úgy viselkedett”. Az élet megy tovább.

Krízisből védelembe, védelemből krízisbe? Itt mindenki felelős.

Pongrácz Judit

Mikrocsip a gőzmozdonyban

■ BESZÉLGETÉS AZ ISKOLAI AGRESSZIÓ APROPÓJÁN

A következő interjúban a napjainkban egyre inkább nyilvánossá váló iskolai agressziót egy középiskolai tanár szemszögéből szeretném bemutatni. Interjúalanyom egy volt egyetemi csoporttársam, Pál Zsuzsa, aki ma is ugyanabban a budapesti szakközépiskolában magyartanár, ahol 1979-ben elkezdte a pályáját. Tapasztalatai, véleménye, választai szubjektívek – éppen ezért várjuk mások e témához kapcsolódó reflexióit, kommentárjait is.

KM: Közel harminc éve vagy tanár, már csak ezért is kíváncsi vagyok, hogy az iskolai agressziót új jelenségnek tartod-e?

PZs: Semmiképpen nem új jelenség, de ma, a kamerás mobiltelefon és más multimédiás segédeszközök korában több látszik belőle. A téma szakértői is azt mondják, hogy ez nem új és nem növekvő jelenség, csak jobban látszik, szem előtt van – bár ez utóbbi kijelentésüket vitatnám a későbbiekben.

KM: Te tapasztaltál-e hasonlót a pályád kezdetén? Akkor hogy volt?

PZs: A 60-as, 70-es években, akkor, amikor mi voltunk diákok, a tanárság több más szakmával együtt – pap, orvos, bíró – bizonyos védettséget jelentett, tisztelet övezte, kvázi szakrálisnak számított. Összetett kérdés, hogy ezzel mi történt, pechemre épp a pályám kezdetétől.

KM: Akkor mit szólsz az

Aranysárkányhoz¹, ahol a fiúk mégiscsak megverik a tanárukat? Mert ugye most a diák-tanár agresszióról beszélünk?

PZs: Az is más volt, akkor a tanárt még éjszaka, titokban lehetett megverni.

KM: Szóval most már nyilvános, senki nem röstelli?

PZs: Dehogynem. Csak talán módosult a röstelkedést illetően, hogy ki a legény: aki adja, vagy aki állja. Az utóbbi években pedig ebben érzékelhető hatalmas változás. Az első jajsikoly talán Beke Kata híres-hírhedt könyve volt a kontra-szelekcióról. De ma még a bírókat is megverik, és az orvosokkal is elő-elfordul. A tanárverés azért jött felszínre, azért sláger téma, mert az iskola hatalmas üzem, sokakat érint.

Amúgy meg – közös múltunkra emlékezve – nyelvészkedjünk egy kicsit! Milyen különös, hogy a tanárember, ha nő,

csak tanárnő. Ha egy fokkal feljebb van a társadalmi ranglétrán, már asszony. Gondolj bele, hogy használjuk: polgármester asszony, képviselő asszony, osztályvezető asszony. Olyan sincs, hogy rektornő. De tanárnő, doktornő, bírónő – az van, és egyre több a maga szakterületén.

KM. Nem lehet, hogy ez a szakma sokat emlegetett felhígulásával is kapcsolatban van?

PZs: Ez már akkora közhely, hogy tényszerűen igaznak kell lennie. A tanárok jelentős része frusztrált, önértékelési zavarokkal küzdő értelmiségi.

KM: Amikor először találkoztál az iskolai agresszióval, hogyan kezelted?

PZs: Meglehetősen sajátosan és persze nehezen. Ugyanis a pályám elején – és ezt te sem tudod rólam – megvertem egy gyereket, mert annyira kihozott a sodromból. Volt egy nagyon együttműködő tanítványom, tehetséges, jó szándé-

¹ Kosztolányi Dezső Aranysárkány című regényében Novák tanár urat éjszaka megverik a vizsgákon elbukott diákjai.

kú, 16 éves fiú. Súlyos beteg (Pfeiffer-kóros) lett, kórházban volt sokáig, de szerencsére túlélte. Sokat segítettem a hiányzásai idején, az osztályfőnöke voltam, meg amúgy is imádtam, mert annyira kiváló volt. De amikor meggyógyult, megváltozott, követelőző lett. A szülei teljesen beleroppantak, mert a gyerek megérezte, hogy a betegségével zsarolhatja őket. Velem is szemtelen volt, és akkor, egy olyan pillanatban, amikor négyszemközt is tűrhetetlenül viselkedett, elkaptam. Ez egy igazi makarencói pofon volt, nemhiába tanultunk ilyesféle marhaságot veled együtt, mert utána teljesen megváltozott a gyerek.

KM: Úgy látszik, hirtelen szembe-sült valamivel, ha drasztikus módon is. De kíváncsi vagyok, ma megtenné-e ugyanezt?

PZs: Dehogy tenném. Nem is merném, nem is tudnám, nem illene a koromhoz sem az ez a fajta heveség, bár a természetem ilyen maradt. Akkor viszont rájöttem, hogy az ütés nem a gyerekről, hanem rólam szólt. És az is biztos, hogy a gyerek agressziója sem rólam, hanem a gyerekről szólt. Csak amikor agresszióról van szó, ezt senki nem mérlegeli, hanem belecsúszik a helyzetbe.

KM: Hatalmi harcok ezek?

PZs: Úgy látom, hogy aki üt, az is kiszolgáltatott. Egyébként kis falvakban ez még tipikusabb, talán, mert egy zártabb világ. Ha gyerek üt, majdnem biztos, hogy őt is verték korábban. Vagy olyan speciális helyzetű családban nőtt fel, ahol a pedagógus sérti a család értékrendjét, vagy nem értik, félreértik, amit kér, elvár. Például ilyen eset volt, hogy a korán érő kislányt egy faluban különlegesen nehéz tornagyakorlatokra kényszerítette a tanár, akit aztán jól elverték. Mert a gyerek – és néha a családja – csak így tud visszavágni, vagyis azok ütnek, akiket valahogy már ütött az élet, vagy akik az abúzus ellen nem tudnak máshogy védekezni. Aztán meg valljuk be, hogy a verbális agresszióban pedig mi, tanárok sokkal „jobbak” vagyunk.

KM: Szerinted a pályakezdők hogy viszonyulnak ehhez?

PZs: A tanárokat nem tanították meg arra, hogy mit vállalnak. A legtöbbjük csak erős keretek, szabályok között tudja megőrizni a biztonságát, főleg verbáli-

san, viselkedésében agresszív a gyerekekkel, néha a szülővel is. A hatalmában lévő csekély eszköztárral a gyerek ellen fordul, például annak vigyázzállásban kell várnia. (Ez a fajta szigor a férfi kollégáknak talán még mindig jobban megy.) Az is tipikus, hogy a fiatal tanárok olyan kereteket szabnak, amiben átveszik a gyerekek nyelvét, ezzel párhuzamosan ugyanakkor magázódnak, ahogy a tanárképzésben tanulták. Ez nem mindig hiteles, hiszen mulatságos, ha egy fiatal tanár diákszlengben fejezi ki magát. Azaz a tanár megcélozza a gyereket, ismeri a divatos zenei irányzatokat, a teljes ifjúsági szubkultúrát, de amikor elsüt egy-két viccet, rájön, hogy így se megy az úgynevezett fejezés. Na, akkor többnyire a jól bevált módszerhez fordul: szegényében dolgozatot írat, „ahogy kell”, büntetésből.

KM: Ezeknek a kollégáknak mintha nem lenne elég önbizalmuk, és így vélik a biztonságukat megőrizni. Hogy lehetne ezt másképpen megteremteni?

PZs: Azt, hogy valaki jól vagy rosszul tanít, továbbra sem méri senki hitelesen, talán azért, mert ennek nincs is mértékegysége. A tanár alig kap valódi visszajelzést. Ma is az a jó tanár, ugyanúgy, mint 30 éve, aki a papírmunkát jól elvégzi, és amit a gyerekekkel művel, az továbbra is szinte a magánügye. A csodabogár, a vonzó tanáregyenység az iskola vezetése, a fenntartó, a szülői szervezet szempontjából nem jó tanár, mert rendszerint rosszul írja be a naplóba a jegyet, nem kéri fel felügyelni – bár ez inkább jutalom –, mert nincs nála rend.

KM: Te például – ennyi tapasztalattal a hátad mögött – vágynál visszajelzésre? Hogy amit csinálsz, rendben van-e?

PZs: Igen, próbálkoztam ezzel, de csupa formalitás volt minden esetben. Pedig végigjártam egy sor továbbképzést is, meg vénségemre elvégeztem egy újabb egyetemi szakot, a tehetséggondozás és -fejlesztést. Mégis úgy érzem, hogy csak a meleg vizet fedezték fel, mióta én a mélyvízben vagyok.

KM: Mi kéne ahhoz, hogy ne csak formalitás legyen mindez?

PZs: Nem kéne ilyen hevesen kapkodni, mint ahogy most zavarunkban kapkodunk. Nincs rendszer abban sem például, ahogy az oktatási biztos megnyilvánul.

Aztán kizárnak gyerekeket, ahogy a IV. kerületben közmegelegedésre ezt tették, vagy gyorsan megalakult az Agresszió Elleni Munkacsoport a fővárosban. A tanárok ilyenkor arra gondolnak, hogy valakinek biztos jól jön ez anyagilag, mert magunk között úgy nevezzük a külső problémamegoldókat, hogy „megélhetési pedagógusok”. Ez a gyanakvás persze minket is jellemez, de minden olyan dolog gyanús, amit velünk végeztetnek el, és ami állítólag és látszólag értünk történik. Ezek többsége nem valódi segítség. Mindenki beleszól az oktatásba, legalábbis a deklaráció szintjén, de nagy a zavar. Követtem a sajtópolémiaikat, például ahogy Tamás Gáspár Miklós aláírta a sajtóban megjelent iskolai agresszió elleni tiltakozást, aztán kiderült, hogy mégsem írta alá. Én azt sem látom igazán, hogy ki mit deklaráll ezzel.

KM: Számodra mi lenne megfelelő beavatkozás?

PZs: Nem tudom, létezik-e ilyen, mert ez nem vakbélgyulladás, hogy műteni kell-e vagy nem. Hitetlen vagyok a törvényi beavatkozással szemben. Annak ellenére, hogy elvileg hivatalosan védett, közfeladatot ellátó személyek vagyunk, akár fel is jelenthetnénk a gyereket. Én ezt a megoldást elvettem, mert ez egy felelősségteljes pedagógusnak vállalhatatlan. Ez is csak egy deklaratív lehetőség, senki nem is vinné végig. Valami olyasmi volna jó, ami engem megerősítene, hogy kezelni tudok bármilyen helyzetet, ráadásul senki nem kényszerítene rám semmilyen kötelező, követni való mintát.

KM: A tanári szerepet kívülről meg lehet erősíteni?

PZs: Egy jó rendszerrel biztosan. Mi azonban szinte csak negatív visszajelzést kapunk. Többnyire arról, hogy miben nem vagyunk jók, a PISA-felmérésektől kezdve az OKÉV-hez utalt vizsgákig. Van egy látens vád a társadalomban a tanító nénitől az egyetemi oktatóig, ami arról szól, hogy valamit nem jól csinálunk. De ha ebbe törvényileg, felülről beavatkoznak, annak soha nincs humán, segítő tartalma. Például nincs rekreációs szabadságunk (legalább 30 nap évente kötelezően), mint annyi országban 6-8 évi munka után (ott, ez fél-egy év), nincs kulturális bérletünk. Helyette vannak csodafegyvereink, ezek egyike például a digitális táb-

la. De nincs előtte – vagy inkább helyette – egy módszertani, emberközpontú, személyre szabott felkészítés. Emlékezz vissza, amikor együtt jártunk gyakorlatra, volt olyan csoporttársunk, aki öt kiválóan végzett egyetemi év után szabályosan elájult, amikor a gyerekek elé kellett állnia. Gyanítom, ma már oda se állítják őket, hogy el ne ájuljanak.

KM: Szóval nem változott a helyzet?

PZs: Nem hinném, hogy alapvetően. Lehet, hogy most egy kissé igazságtalan vagyok, mert némileg változott, de csak az ismeretekben bővült a tanárképzés. Ma már például számos új dolgot tanulnak, többek közt intelligenciaelméletet is. De ez a pálya annyira személyiségfüggő, illetve személyes, hogy nagyon komoly szűrőn kéne átmenni annak, aki tanítani fog. Nem arra készítik fel a leendő tanárokat, hogy emberekkel dolgoznak, és arra sem, hogy a tanárok is emberek, és elsősorban magukkal kéne tisztában lenniük. A tanár ugyanis magányos – és ezáltal kiszolgáltatott. Én másfél évig nem dolgoztam, és amikor 90-ben visszamentem gyesről, más világ fogadott, bizony itt is afféle iskolai rendszerváltás volt. Már nem csodálkozott senki igazán azon a gyereken, aki felállt és járkált az órán, csak úgy, „bársonyos forradalmi” módon.

Hozzáteszem, az is vád ellenünk, hogy frontálisan oktatunk, de hát az iskola infrastruktúrája, az osztályterem leginkább erre alkalmasak. Na jó, felőlem akár ne oktassunk frontálisan, de valamilyen keretnek azért kell lennie. A keret és szabály hiánya visz az agresszióhoz.

KM: Miféle keretekre gondolsz?

PZs: Az én kereteim rugalmasak. Nem azt kérem, amit a kollégáim többsége, nem követelem meg óra elején a jelentést sem. Én csak körbenézek, ráhangolódok a gyerekekre, feltérképezem a helyzetet. Inkább lélektani keretek ezek. Ha valaki mobilizik, MP3-at hallgat, végigfekszik a padon, azt kérem, hogy képzelje el rólam, hogy most ugyanezt teszem. Szembesítem az adott helyzetben azzal, amit tesz. De ez a személyesség nagyon fárasztó – magamra vagyok hagyatva, hogy mit is tegyek. Nincs támogatás, nekem kell megoldani mindent. Volt például egy tanítványom, aki egyáltalán nem szólalt meg. Külön – azaz nem foga-

dóórán – beszéltem a szülővel, akik egyébként jól szituált emberek. Nagy megdöbbenésemre azt mondták, hogy a gyerekek velük sem beszél évek óta. Inkább ők döbbsenek meg, hogy én miért csodálkozom ezen. Én egy évben viszont kb. 220 gyereket tanítok, így csak a kirívó esetekkel tudok foglalkozni. Aki nem mutat devianciát, csak egyszerűen szorong, arra nincs idő.

Minden iskolában van ifjúságvédelmi felelős, de én ennek a hatékonyságával – mint minden „felelősével” – is szkeptikus vagyok, mert akármilyen felelősség manapság kiüresedett formalitás. Pedig sok a gond. Itt van a divatos disz-jelenség: diszkalkulia, diszgráfia, diszlexia stb. A pedagógiai szakszolgálat, ahová vizsgálatra küldjük a tanulót, visszaír, hogy a két hónapja megismert gyerekről írjak szakvéleményt. Pingpongozunk a papírokkal, hogy a gyerek MZ/X eredményt ért el, és köteleznek, hogy a közoktatási törvény X bekezdés Y szakasza alapján mentsük fel a gyereket ez meg az alól. Ekkor én visszaírok: igen, felmentjük – és akkor mi lesz? Aztán mi kérjük, hogy inkább ne kelljen felmenteni, mert úgy jár jobban, ha nem. Így megy ez már évek óta, csak arra nem ad választ senki: ki fogja fejleszteni a rész képesség-zavarral, mindenféle disz-maradványtünettel hozzáramult gyereket? Ebből is jól látszik, hogy egy csomó megoldatlan oktatási-képzési probléma a középiskolában csapódik le, és itt valóban, élesen és azonnal realizálódik.

KM: Akkor mit lehet tenni?

PZs: Bizonyos tanároknak csak az érdemjegy megadása van eszközként a kezükben. Most viszont a gyerek mehet úgynevezett OKÉV-vizsgára, ha elégedetlen a tanára által megállapított érdemjeggyel. Ez persze gyakran jogos, mert sok a rigorózus és agresszív tanár, aki szintén kaphatna egy-egy „makarencó pofont” a tanítványaitól, de ugyanilyen százalékban méltánytalan és jogtalan is. Ki dönti ezt el?

A diákok ténylegesen szolgáltatás-megrendelők, de ennek lényege nagyon nehezen derül ki egy iskolában, egy tanári közösségben. Nem tudunk ehhez alkalmazkodni. Emellett úgy látom, hogy a közoktatási reformot gyakran a papír, a bürokrácia jelenti, kevés az emberi kom-

petencia. Márpedig hogy lehet kompetens embereket nevelni úgy, ha a tanárok sem érzik magukat kompetensnek, vagy ténylegesen nem is azok?

KM: Most a gyerek-gyerek elleni agresszióról kérdezek, hiszen riasztó esetek történtek a közelmúltban is.

PZs: Nem mondom, hogy ebben az iskolának nem lehet szerepe – mert a nagyon erős jelzéseket érzékelnie kéne, de valószínűleg ez a dolog messzebbre vezet. A kaposvári eset óta egyfolytában kérdezem, hogyan lehetett eljutni idáig? Itt nem a végletekig felzúzó kamasz-indulatokról van csak szó – szerintem –, hanem olyan előre eltervelt ügyről, ahol nem is látom, mit tehetett volna érdemben az iskola. A legfélelmetesebb mindenesetre, hogy többen tudtak az előkészületekről, csak nem vették komolyan. A legnagyobb baj, hogy az ebben lévő felelősség nem tetten érhető.

De nézzük megint tágabban körül! Itt már a társadalom szélsőséges értékviszáltságáról is szó van, ahol az iskola csak egyetlen – bár fontos – közösségi szintér a sok közül. A 70-es évektől a felmérések a gyerekekre meghatározó tényezők változását mutatják család, iskola, kortárs csoport (régén még ifjúsági szervezet), plusz az iskola tekintetében. Most becsúszott a média is ide, és az iskola teljesen leszorult, már nem a család után van, hanem a hagyományos szociokulturális ágensek közül a kortárs csoport és a média is megelőzte!

Az iskola, a közoktatás egy különös biciklibelső, amit házilagosan módszerekkel ragasztottak és javítottak, és minden percben kidurranhat. Tegyük fel, hogy a tanár jól teszi a dolgát, mégis nála durran ki. De lehet, hogy épp a tanár idézte elő a szakadást, és máshol – otthon, kortárs csoportban robban. A média meg győztesként csámcsog, dörzsöli a tenyerét, és ha jó saftos sztorit talál, hát tunkol.

KM: Akkor mi az iskola felelőssége?

PZs: Az, hogy gyakran hiteltelen. A tanárok egy része azért hiteltelen, mert egy képzeletbeli siratófal előtt áll, meg se mer fordulni. Nem tudja, nem érdekli, hogy a másik térfélen mi történik. De a másik része se mindig hiteles, mert létezik egy önelégült, szemfogatós tanárgatartás is. Hitelesség alig van, csak túlélési módszereket észlelek. Egyébként én

is túlélőnek tartom magam, de olyan értelemben, hogy nekem a tanítás sokat jelent, nagy hittel teszem a dolgom, fel nem cserélném másra. Hatéves korom óta suliba járok, és azt hiszem, ez mégis csak jó így.

KM: Az iskola akkor hiteles, ha emberként is hitelesek azok, akik csinálják?

PZs: Igen – de ennél megint tovább lehet menni: hiteles akarsz lenni, és ezt hiteltelen környezetben kell tenned. Én például magyartanárként hiába kezdem el nyitogatni a gyerekek szemét az értékekre, ha a környezetnek ez zárt kapu. Nem tudják megítélni, hogy mit képviselek. Ha hozzám jön egy szakfelügyelő (szaktanácsadó), aki nem is akar velem beszélgetni, csak papírt, aláírt tanmenetet szeretne látni, nem a lényeg érdekli, én miért ne lehetnék ettől agresszív?

Mint a gyerek, aki jelzi a problémáit, de nem azt kérdik tőle, amit nyilvánvalóan jelez. Az agresszió sem mindig – ahogy szó volt erről – arról szól, aki gyakorolja, hanem arról is, akivel elkövetik. Valaki akar valamit mondani, amit nem fogadnak el, vagy egyszerűen nem veszik észre.

KM: Igen, vagy szankciókról beszélünk, vagy sajnáljuk a gyereket, csak arról nincs szó, hogy hogyan tovább.

PZs: Nekem az adott helyzetben kell meghozni a döntéseket, nem lehet eltolni, elcsúsztatni, mert az főleg a gyerekek veszteség. Torz tapasztatai lesznek a világról, de a tanárra, az iskolára nézve is veszteség lesz. A bírónő elnapolhat, a doktornő tapogatózhat, a tanárnő nincs még ennyire sem kényelmes helyzetben.

KM: Egy barátom a közoktatást lassú, lomha gőzmozdonyhoz hasonlítot-

ta, amit az utóbbi időben állandóan más sínre akarnak terelni. Ezért persze nem megy előre.

PZs: Igen, ez egy nagyon jó metafora. Valóban, az oktatás egy lomha, lassú jármű, és sokan vannak rajta. Nem rakhatunk belé varázseszközöket – lásd digitális tábla –, amitől egy csapásra száguldani fog. Nincs meg ehhez semmilyen feltétel, csak lassan, átgondoltan lehet megváltoztatni az útját. Itt meg a kormos mozdonyvezetőnek a kezébe adnak egy mikrocsipet, hogy ezzel kezdj valamit!

Csak az utasokkal nem törődik senki.

Kánnai Magdolna